

YOSHLIK DAVRLARIDA YUZAGA KELADIGAN PSIXOLOGIK O'ZGARISHLAR

Xakimova Xurshida Ubaydullayevna

Andijon viloyati Qo'rg'on tepa tumani

23-umumiy o'rta ta'lim maktabi amaliyotchi psixologi

ANNOTATSIYA

O'zining psixik xususiyatlarini, qobiliyatlarini anglash va o'z-o'zini tahlil qilish yoshlar va o'spirinlarda yanada katta ahamiyat kasb etadi. Yoshlar va o'smirlar hayotda o'z o'rnini topishga kirishishadi, ularning xususiyatlari, iste'dodlari rivojlanadi. Yoshlar o'zlarini anglashdek murakkab vaziyatlarni yolg'iz emas, balki otaona, tengdoshlar, o'qituvchilar bilan muloqotda, ularning qo'llab-quvvatlashlari ostida hal qiladi.

Kalit so'zlar: ruhiy holat, tushkunlik, psixik jarayonlar, muloqot, ong, tafakkur, mulohaza, jins, psixologiya, shaxs, yolg'izlik, agressiya, korreksiya.

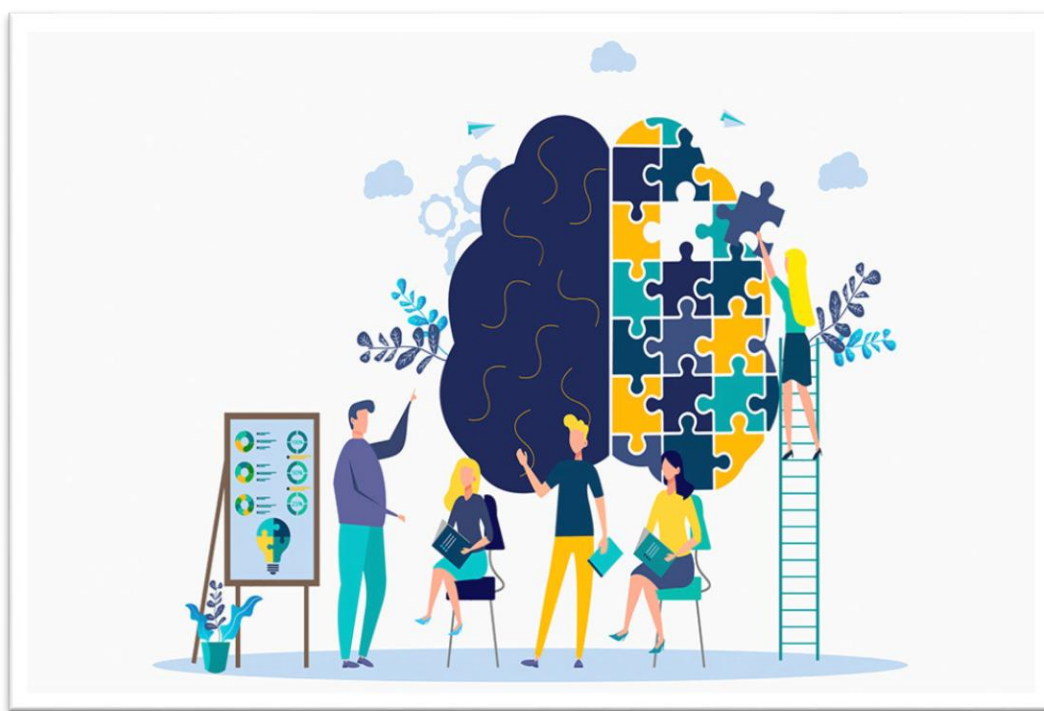
KIRISH

Emotsional, axloqiy qadriyatlar, yo'l topish sohasida yoshlar o'z huquqlari, burchlari va mustaqilligini himoya qiladilar. Ba'zan ular faqat qo'rslik qilib turishadi. Lekin ancha jiddiy masalalar – siyosiy qarashlar, dunyoqarash va kasb tanlashda ota-ona mavqei ahamiyatliroq bo'ladi va, odatda, tengdosh-do'stlari ta'siridan ustunlik qiladi. Jamoa hayotining ahamiyati o'sib borishi bilan bir qatorda, erta yoshlikda individual do'stlikka talab keskin kuchayadi. Yoshlikdagi do'stlik intimlik, emosional iliqlik, samimiyatni birinchi o'ringa olib chiqadi. O'z-o'zini anglashning rivojlanishi va unga xos bo'lgan ziddiyatlar yengib bo'lmaydigan «ko'ngil izhori» talabini uyg'otadi.

Huddi mana shundan do'stni xuddi o'zidek tushunish paydo bo'ladi. Bunday ehtiyoj aynan erta yoshlikda paydo bo'ladi. O'g'il bola va qiz bola o'rtasida o'spirinlikda cheklangan o'zaro munosabatlar erta yoshlikda sezilarli darajada faollashadi. Dastlabki jiddiy qiziqish, sevgi va chuqur hissiyotlarga katta ehtiyoj paydo bo'ladi. Erta yoshlik-dunyoqarashning shakllanishida hal qiluvchi yosh hisoblanadi. Albatta, dunyoqarash asoslari ancha ilgari - bolalikda quriladi. Shaxs sifatlarining ancha yuqori darajada shakllanishiga asoslanib, hayotga nisbatan munosabatni aniqlash mumkin. Umumiy dunyoqarash tushunchalari rejalarida aniqlashadi. Biroq yoshlar ularga yig'ilgan bilim-tajribani yetkazib beruvchi kattalar yordami va rahbarligiga doimo muhtoj bo'ladilar. Yoshlarning qobiliyatlari qanchalik inobatga olinsa va uning faollikka intilishiga suyanilsa, tarbiya ham shunchalik samarali bo'ladi.

Yoshlik davrida yigit-qizlar kamolotiga 3 ta muhim psixologik mexanizm: mehnat jamoasi, oila muhiti, norasmiy ulfatlar ta'sir ko'rsatadi. Masalan, mehnat jamoasidagi psixologik iqlim, ma'naviyat olami, ijtimoiy ong, ijtimoiy qadriyatlar, muayyan an'analar

va odatlar o'spirinning xarakterida ijobiy yoki salbiy vaziyatlarni vujudga keltirishi mumkin. Mazkur ta'sir natijasida asta-sekin umuminsoniy fazilatlar tarkib topishi yoki shaxsning nuqtai-nazari yo'qolishi mumkin. Mehnat jamoasiga endi qadam qo'ygan yoshlar o'z o'rnini va qadrgimmatini qaror toptirish uchun bir qator yon berishga, o'z xohishlaridan sal bo'lsada chetlashishga majbur bo'ladi. Bu yo'l jamoasidagi psixologik iqlimga moslashish maqsadida ichki ruhiy ziddiyatlarga, murakkab kechinmalarga, qarshi qo'yilgan qadam hisoblanadi. Shuning uchun yakka shaxs xarakterini shakllantiruvchi yoki uning mustaqil ichki rishtalarini yemiruvchi omil mehnat jamoasidagi ijtimoiy fikrdir. Jamoaga bo'ysunish har bir a'zoning burchidir. Ayrim hollarda ko'pchilikning tazyiqiga uchragan yoshlarda adolatlilik singari hislar, shaxsiy nuqtai-nazar bo'shashib qoladi, natijada unda ikkilanish tuyg'usi paydo bo'ladi.

Yoshlik davrini surayotgan yigit va qizlar ota-onasiga, buva-buvisiga, opa-singillariga, aka-ukalariga, farzandlariga oqilona munosabatda, oila a'zolarining har biri bilan to'g'ri muloqotda bo'lishi shart. Oiladagi shaxslararo munosabatlar ko'lami kengligi sababli bir nechta bosqichli muloqotga asoslanishi shart. Lekin oila tinchligi, totuvligi va ahilligiga xalal bermaslik niyatida yoshlar vijdon amriga qarshi xatti-harakat qilishga ham majbur bo'ladilar. O'zlarining fikrlari, shaxsiy qarashlariga qarshi yo'l tutadilar. Dilkashlik uchun har bir oila a'zosi bilan umumiy «til» topishga intiladilar. Shunga ko'ra oila muhiti ham yigit-qizlarning ruhiyati hamda ma'naviyatini o'zgartiradigan omil vazifasini o'taydi. Inson uchun psixologik mexanizm rolini bajaruvchi yana bir omil ulfatlar davrasidir. Ulfatlar odatda shaxsiy mayli, qiziqishi, intilishi, orzu-istagi, maqsadi, qarashlari, yoshi va xulqi bir-biriga mos tengdoshlardan iboratdir.. Ko'ngilchanlik, do'stlar ra'yiga qarshi bormaslik tufayli yigit va qizlar xarakterida hislar, barqaror e'tiqod, ilmiy

dunyoqarash, ichki kechinmalar, mustaqillik va tashabbuskorlik tuyg'ulari namoyon bo'ladi, ya'ni «Do'sting uchun zahar yut» qabilida ish tutiladi. Natijada ma'suliyatsizlik, loqaydlik, ikkiyuzlamachilik, bevafoqlik va beparvolik singari illatlar tarkib topa boshlaydi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, do'stlar davrasida yangi fazilatlarni ishbilarmonlikni, amaliy ko'nikmalarni egallash imkoniyati ham yuzaga keladi. Shu boisdan ulfatchilikka faqat maishat nuqtainazaridan yondashmay, uning mazkur imkoniyatlaridan foydalanish ayni muddaodir. Yoshlik davri insonning kuch-quvvatga orzu havasga, ijodiy rejalariga, izlash va izlanishlariga, imkoniyatlarga boy davridir.

Yoshlik davri 23-28 yoshlardan iborat bo'lib, bu davming o'ziga xos xususiyatlaridan biri ijtimoiy hayotning barcha jabhalarida kamolga erishgan shaxs sifatida faol ishtirok etish va ishlab chiqarishda mehnat faoliyatini amalga oshirishdan iboratdir. Yoshlarning mehnat faoliyati quyidagi uchta muhim belgisi bilan boshqa yosh davrlaridan farqlanadi:

1) mutaxassislikning mohiyatiga, ishlab chiqarish shartsharoitiga va mehnat jamoasi a'zolarining xususiyatiga moslashish (ko'nikish) - mehnat faoliyatining dastlabki yillari (taxminan 1 yildan 3 yilgacha) yoki jamoada o'z o'mini topish va qadr-qimmatga erishish;

2) mutaxassis sifatida o'zini takomillashtirish uchun ijodiy izlanishni amalga oshirish (mehnat faoliyatining ikkinchi pallasi - 3 yildan 8 yilgacha - ish staji nazarda tutiladi) yoki kasb-korlik, mahoratini egallash;

3) mahorat sirlaridan foydalanish, tashabbus ko'rsatish, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda ijtimoiy yetuklikni namoyish qilish yoki mehnat faoliyatidagi barqaror ijod bosqichida bir tekis 10 yillab ishlab sifatli mahsulot yaratish namunasini ko'rsatish.

Yuqoridagi bosqichlar barcha kasb-kor egalariga xos bo'lsada, lekin ishlab chiqarishga ertaroq va kechroq kirib kelgan odamlar o'rtasida yosh jihatdan tafovut mavjud bo'ladi. Masalan, kasb-hunar kollejini tamomlagan yigit-qizlar o'z mehnat faoliyatini oliy ma'lumotli yoshlardan oldin boshlaydilar, biroq ular ham mazkur bosqichlarni bosib o'tishlari shart. Hozirgi mutaxassis larning ko'pchiligi o'quv yurtlaridagi nazariy bilimlar bilan amaliy ko'nikmalar o'rtasida uzilish mavjudligi sababli mustaqil faoliyatning dastlabki kunlaridan boshlab qator qiyinchiliklarga duch keladilar. Bu qiyinchiliklar o'z mohiyatiga ko'ra uch xildir; ular:

a) ijtimoiy qiyinchiliklar: notanish muhit shart-sharoitlari, shaxslararo munosabatlar, mehnat jamoasining saviyasi, undagi kishilarning xarakter xislatlari, ishlab chiqarish jamoasining qadriyatlari, ma'naviyati, an'analari va hokazo;

b) bilim va bilishga oid qiyinchiliklar: maxsus o'quv yurtida olgan bilimlardagi uzilishlar, saviyaning cheklanganligi, ijodiy izlanish faoliyatining zaifligi, tashabbuskorlikning yetishmasligi va boshqalar;

v) mutaxassislik bilan bog'liq o'ziga xos qiyinchiliklar; ishlab chiqarishning mohiyati, xususiyati, texnologiya, qurilmalar, asboblari, amaliy ko'nikmaning bo'shligi yoki ular bilan yetarli darajada tanishmaganlik, kasbning iqtisodiy negizini to'la anglab

yetmaslik, xavfsizlik texnikasi mahsulot ishlab chiqarishning chizma-yoyilmasi va grafik irodasini taqqoslash murakkabligi, muammolar oldida lol qolish.

XULOSA

Bu qiyinchiliklarni yengish davrida insonning ruhiy holatlari, jarayonlari va xususiyatlarida miqdor hamda sifat o'zgarishlari ro'y beradi. Inson uchun psixologik mexanizm rolini bajaruvchi yana bir omil ulfatlar davrasidir. Ulfatlar odatda shaxsiy mayli, qiziqishi, intilishi, orzu-istagi, maqsadi, qarashlari, yoshi va xulqi bir-biriga mos tengdoshlardan iboratdir. Ko'ngi!chanlik, do'stlar ra'yiga qarshi bormaslik tufayli yoshlar xarakterida o'zgarishlar yuzaga keladi. Yuksak hislar, barqaror e'tiqod, ilmiy dunyoqarash, ichki kechinmalar, mustaqillik va tashabbuskorlik tuyg'ulari poymol boiadi, ya'ni "Do'sting uchun zahar yut" qabilida ish tutiladi. Natijada mas'uliyatsizlik, yuzakilik, loqaydlik, ikkiyuzlamachilik, bevafoqlik singari illatlar tarkib topa boshlaydi. Shuni alohida ta'kidlash kerakki, ulfatlar davrasida yangi fazilatlar ishbiarmonlikni, amaliy ko'nikmalarni egallash imkoniyati ham bo'ladi. Shu boisdan ulfatchilikka faqat maishat nuqtai nazaridan yondashmay, uning mazkur imkoniyatlaridan foydalanishga ham harakat qilish ayni muddaodir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. G'.E.G'oziyev Ontogenez psixologiyasi. Toshkent 2020-yil
2. Sh.A.Dustmuxamedova, Z.T.Nishanova, S.X.Jalilova, Sh.T.Karimova, Sh.T.Alimbaeva Yosh davrlari psixologik psixologiya. Toshkent, TDPU
3. Sharafullaeva, S. (2023). PSYCHOLOGICAL CHARACTERISTICS OF ADULT PERIOD. World Bulletin of Social Sciences, 29, 49-51.
4. Ziyonet